

ІНКЛЮЗИВНА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Законом України «Про позашкільну освіту» серед напрямів позашкільної освіти визначено соціально-реабілітаційний напрям, який забезпечує соціальне становлення та розвиток інтересів, здібностей, потреб у самореалізації учнів, підготовку їх до активної професійної та громадської діяльності, організацію їхнього змістовного дозвілля та відпочинку.

Сучасне ставлення громадськості до людей з особливими потребами зумовило зміну старої парадигми «повноцінна більшість — неповноцінна меншість» на нову — «єдине суспільство, що включає людей з різними потребами». Тому у такому контексті важливо акцентувати на впровадженні інклюзивної моделі освіти в Україні, що зумовлює створення нормативної бази, дотримання відповідних організаційних та соціально-педагогічних умов щодо забезпечення рівних прав здобуття освіти дітьми з особливими потребами.

В Україні діє широка мережа позашкільних навчальних закладів різних типів та форм власності. За даними Міністерства освіти і науки України станом на 1 січня 2017 р. у системі освіти діяли 1496 державних та комунальних позашкільних навчальних закладів та 638 дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

Ці заклади відвідують понад 1,5 млн дітей, що складає близько 37,5% від загальної кількості дітей шкільного віку. Значну увагу колективи позашкільних навчальних закладів надають роботі з дітьми соціально незахищених категорій; до навчально-виховної, організаційно-масової діяльності залучаються діти «групи ризику», діти та молодь з особливими потребами.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року підкреслюється необхідність розширення практики інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами у системі загальної освіти

Освіта для дітей з інвалідністю є найважливішим засобом розвитку, соціального захисту і реабілітації, реальним шансом їх подальшого самостійного і незалежного від навколишніх людей та обставин життя. Сьогодні в системі освіти функціонує розгалужена мережа навчальних закладів із різними формами навчання, за наявності якої значна частина дітей із порушеннями психофізичного розвитку має змогу задовольнити свої особливі навчальні потреби. Практика свідчить, що після закінчення школи-інтернату більша частина дітей виявляється непристосованою до соціального середовища, неадаптованими в ньому. Крім того, здобуття освіти дітьми з інвалідністю залежить від багатьох чинників, зокрема

доступності транспорту, шкільних приміщень, обладнання, програмного забезпечення, підручників, кваліфікованих фахівців.[1, с.110]

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. **Місія Нової української школи** – допомогти розкрити та розвинути таланти кожної дитини, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти.

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана з постійно зростаючою кількістю дітей, які потребують корекційного навчання. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами. [2, с.30]

Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями реалізує доступ до одержання освіти в загальноосвітньому закладі за місцем проживання та створення необхідних умов для успішного навчання для всіх без виключення дітей, незалежно від їх індивідуальних особливостей, психічних та фізичних можливостей. Реалізація прав на освіту дітей з обмеженими можливостями, забезпечення їх повноцінної участі в житті суспільства, ефективної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності «особливих дітей» розглядається як одне з найважливіших завдань державної політики в галузі корекційної освіти.[4, с.60]

Окрім колективних форм навчання широко впроваджується індивідуальне навчання, що є однією із форм організації навчально-виховного процесу для забезпечення права дитини на здобуття повної загальної середньої освіти з урахуванням індивідуальних здібностей та обдарувань, стану здоров'я.

Освітній процес у класах з інклюзивним навчанням здійснюється відповідно до робочого навчального плану загальноосвітнього навчального закладу, складеного на основі типових навчальних планів закладів освіти.

Інновації в освітній діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами - це використання нових знань, прийомів, підходів, технологій для отримання результату у вигляді освітніх послуг, що відрізняються соціальною та ринковою затребуваністю. Вивчення інноваційного досвіду показує, що більшість нововведень присвячені розробці технологій.

Інноваційні технології у спеціальній педагогіці мають забезпечити розвиток і саморозвиток особистості учня з огляду на виявлені його індивідуальні особливості як суб'єкта пізнання предметної діяльності і реалізуються у особистісно-

орієнтованій освіті. Спектр методик і технологій, що складають її зміст значний: вальдорфська педагогіка, методика Марії Монтесорі, колективний спосіб та індивідуалізація процесу навчання, ігрові технології, модульно-розвивальне, проблемне, дистанційне навчання, мультимедійні, сугестивні, інтерактивні та інші технології.

Пріоритетними напрямками впровадження інноваційних технологій у навчання дітей з особливими потребами є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини з тим, щоб вона відчувала себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя. Успішність організації навчально-виховного процесу забезпечується за рахунок введення нових технологій, тому педагогічні колективи цілеспрямовано працюють над модернізацією змісту методичної роботи, переорієнтацією вчителів на нову особистісно орієнтовану філософію, методологію роботи з дітьми з особливими потребами. Серед упроваджуваних навчальних технологій в інклюзивній освіті в області є: технологія особистісно-орієнтованого навчання, диференційоване викладання, традиційне інтенсивне навчання, проектна діяльність тощо.

Диференційоване викладання – це концептуальний підхід і практична технологія планування й реалізації навчального процесу, відомо, що ця технологія допомагає враховувати в навчальному процесі такі учнівські відмінності: рівень підготовленості – через коригування темпу навчання та ступеня складності матеріалу; індивідуальні стилі навчання – через організацію численних видів діяльності, щоб учні мали змогу отримувати та опрацьовувати інформацію в різний спосіб і на різних рівнях; та інтереси – спираючись на схильність, зацікавлення та бажання самої дитини оволодіти певною темою чи виробити певне уміння. Організація і методика упровадження диференційованого викладання дає змогу задовольняти індивідуальні потреби, розвивати сильні сторони дітей та їхні інтереси в ході уроку. Як наслідок, сучасні вчителі мають застосовувати такі підходи викладання, що дають змогу ефективно працювати з дітьми із ширшим діапазоном навчальних відмінностей.

Кооперативне навчання створює природні умови для інтеграції учнів з особливими потребами. Цей підхід сприяє налагодженню позитивних стосунків в учнівському колективі та допомагає виховувати в дітей почуття відповідальності за своїх однокласників. Гнучкість кооперативного навчання пояснюється великою кількістю його форм і методів. Спонтанно організовані спеціальні групи дають змогу залучити всіх учнів до роботи з матеріалом, відповідати на запитання та

виконувати ті чи інші навчальні дії. Зокрема, ця методика корисна для дитини, яка рідко висловлюється на уроці, або для дитини, якій складно активно слухати. Усі учні мають активно слухати й брати участь у діяльності групи або всього колективу. Також, під час спілкування в парах і трійках «слабші» діти мають перед собою приклад гарного мовлення та соціальної поведінки в особі товаришів. Отож, ми говоримо про використання таких методик, як: «кутки»; «вертушка»; «вісім квадратів»; «карусель»; «обміркуйте – об'єднайтеся в пари – поділіться думками»; та «три до сюжетні карти»;

У роботі з дітьми з особливими освітніми потребами особливого значення набуває використання технології «Створення ситуації успіху» (за А. Белкіним). В основі даної технології лежить особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання та виховання. Ситуація успіху розглядається як психічний стан задоволення від наслідків фізичної або моральної напруги від виконання справи. Цінність та ефективність цієї технології полягає у застосуванні педагогічних прийомів, таких як: «Емоційний сплеск», «Даю шанс», «Навмисна помилка», «Радість пізнання» та інших у роботі з різними категоріями учнів.[5, с.35]

Використання власних мультимедійних презентацій, створених в середовищі PowerPoint, ідеально підходять для мультимедійної навчальної підтримки заняття: з барвистою графікою, відео сюжетами, звуковим рядом. В роботі я використовую мультимедійні презентації, програму «Pro Show Producer», мультимедійну дошку та інші засоби мультимедії.

Мультимедійна презентація дає змогу подати навчальний матеріал, як систему яскравих опорних образів, наповнених вичерпною структурованою інформацією в алгоритмічному порядку. Це особливо важливо для дітей з вадами зору та слуху, для розвитку процесів пов'язаних із запам'ятовуванням та візуалізацією.

Використання мультимедійних презентацій сприяє побудові навчально-виховного процесу на основі психологічно коректних режимів функціонування уваги, пам'яті, розумової діяльності, реконструює процес навчання з позицій цілісності. Це викликає живий інтерес в учнів, покращує процес засвоєння матеріалу, унаочнює пізнання, сприяє розвитку творчих здібностей. Завдяки раціональному використанню комп'ютерних технологій діти з вадами слуху можуть користуватися інформацією недоступною для них при традиційних формах навчання. Комп'ютеризація забезпечує формування позитивної мотивації до навчання, що позначається на якості навчальної роботи, утвердження школяра, як

особистості. Навчання дитини в інклюзивних умовах може бути успішним за наявності адекватних ресурсів і підтримки. Важливим індикатором, який дає змогу судити про майбутню ефективність спроб інклюзивного навчання є і ставлення самого вчителя. Тому можливість вдосконалювати свою майстерність під час спеціально організованих навчальних заходів допомагає педагогам знайти відповіді на конкретні запитання, сприяє підвищенню їхньої впевненості та активнішому залученню до вироблення програм навчання для учнів в інклюзивних класах. Успіх у створенні інклюзивного середовища можна констатувати тоді, коли у ньому приймають всіх дітей, цінують їх за їхні унікальні риси та надають можливості для навчання й діяльності в різний спосіб залежно від індивідуальних потреб і цілей.

Отже, інновації в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами передбачають розробку та впровадження нових форм, методів та засобів підвищення ефективності корекційно - педагогічно - розвивального та реабілітаційного процесів і сприятимуть оптимізації використання особистісно - орієнтованих, нейропсихологічних, інформаційних технологій. Для успішної інклюзії в умовах загальноосвітньої школи необхідно враховувати наступні чинники: командний підхід; задоволення індивідуальних освітніх потреб дітей; співпрацю з батьками; створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі. Ефективність навчання дітей з особливими потребами в інклюзивному класі забезпечать: диференційоване викладання, врахування стартових рівнів успішності учнів, використання особливої системи оцінювання навчальних досягнень та науково-обґрунтовані методи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.[6, с.200]

В дитячих гуртках ПНВО щорічно займається близько 30 дітей та молоді з особливими потребами.

Основний напрямок діяльності гуртків для дітей з обмеженими можливостями є декоративно – прикладна творчість та екологічне виховання, які забезпечують оптимальні умови для їх духовного, творчого, інтелектуального розвитку.

Діти та молоді люди з обмеженими можливостями стикаються зі значними труднощами, пов'язаними із адаптацією в суспільстві, самовизначенням та самореалізацією. Внаслідок захворювання чи певної вади у дітей цієї категорії виникають проблеми із самооцінкою, розвивається комплекс неповноцінності. Тому педагоги прикладають багато зусиль, підтримуючи неповносправних дітей, допомагають їм швидко «повернутися до лав», почуватися повноцінними людьми, розвиватися як особистість.

Вже третій рік в ПНВО діє гурток моделювання іграшок-сувенірів, керівник гуртка

Лазаркевич Л.Г. В дитячому об'єднанні займається 16 школярів з особливими потребами. Заняття проводяться на базі спеціальної школи Хмельницької обласної ради.

Програма гуртка передбачає виконання творчих завдань: участь у виставках, вітання зі святами, проведення тематичних конкурсів, зустрічі з цікавими людьми, проведення родинних свят, благодійної діяльності тощо, де діти можуть творчо самореалізуватися. Зв'язок мистецтва і терапії, мистецтва та психології відомий давно і добре описаний в різній медичній та педагогічній літературі. Сьогодні багато уваги приділяється арттерапії, її методики застосовуються психологами, психотерапевтами та психіатрами. Різні види мистецтва надають неоціненну допомогу у діагностиці психічних відхилень у людини, в терапії різних форм захворювань, в психологічній реабілітації хворих.

Такий вид творчості, як виготовлення іграшок і сувенірів існує вже більше п'ятнадцяти століть. І це не тільки спосіб проведення дозвілля, а й засіб вирішення багатьох педагогічних завдань, зокрема розвитку дрібної моторики. Удосконалюючи і координуючи рухи пальців, виготовлення іграшок-сувенірів впливає на загальний інтелектуальний розвиток дитини. На думку Сухомлинського В.А., виток творчих здібностей і обдарувань дітей на кінчиках їх пальців. Від пальців, умовно кажучи, йдуть найтонші струмочки, які забезпечують джерело творчої думки. Інакше кажучи: що більше майстерності у дитячій долоньці, тим розумніша дитина». Виготовлення іграшок-сувенірів дітьми з особливими освітніми потребами є способом їх творчого розвитку.

В своїй роботі я звертаю велику увагу на доброзичливе ставлення, фіксацію найменших успіхів, готовність працювати і спілкуватися з урахуванням можливостей цих дітей. Одним з головних завдань педагога, що працює з дітьми – інвалідами, є створення умов, у яких кожна дитина, незалежно від рівня інтелекту і фізичного розвитку, могла б розвивати природні здібності.

Робота у цьому дитячому гуртку – прекрасний засіб розвитку творчості, розумових здібностей, естетичного смаку, а також конструкторського мислення дітей.

Форми і методи проведення занять різноманітні. Це і творча робота над конструюванням та моделюванням іграшки, надання можливості кожній дитині проявити свою індивідуальність в її оформленні; це і уроки ввічливості, бесіди на моральні та етичні теми, обговорення прочитаних уривків з художньої літератури; дні і тижні благодійності. На рахунку в гуртківців чимало благодійних акцій. Зі своїми іграшками та привітаннями вони відвідують конкурси, виставки, батьківські збори, де неабияк раді їхнім виробам. Адже завдання ремесла, яке опановується в гуртку, - пробудити у дітей не лише відчуття краси, а й чуйність до людей. У своїй творчій праці я постійно вдосконалююся, шукаю нові цікаві форми роботи з дітьми: це і тестування, анкетування, роздуми на етичні

теми.

Принципово нові підходи до реабілітації дітей з обмеженими можливостями вдається реалізувати в розділі «Художнє в'язання». Тому я скоригувала програму з урахуванням інтелектуальних, фізичних можливостей дітей з вадами зору, розробила дидактичний і методичний супровід програми (навчальні технологічні картки, схеми зразків, цікаві завдання, фотоматеріали, зразки готових виробів, деталей, фрагментів, підбірки матеріалів з періодичних видань), що особливо важливо в роботі з такими дітьми. Застосування в роботі дидактичного і методичного супроводу програми дає змогу створювати ситуацію успіху і виробляти в дітей стійкий інтерес до занять. Художнє в'язання розвиває вміння в'язати різноманітні речі. Кожна дитина з функціональними обмеженнями має змогу освоїти всі техніки в'язання спицями та гачком, виконувати композиційні роботи, розвивати моторику рук, увагу, пам'ять, абстрактне мислення. Особливо приваблюють прекрасні, оригінальні іграшки, вив'язані вихованцями гуртка для себе та своїх близьких.

Висновки. Реабілітація дітей – інвалідів у нашій державі є завданням медичних установ, соціальних служб, шкіл – інтернатів і позашкільних закладів. Згідно зі ст. 20 Закону України «Про позашкільну освіту», «...державою здійснює захист прав вихованців, учнів і слухачів позашкільного навчального закладу освіти та забезпечує організацію навчання і виховання неповнолітніх дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей, дітей з інвалідністю, дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, згідно з законодавством України». [13 с.50]

Виходячи зі змісту цієї статті та Закону в цілому, визначається важливий напрямок роботи сучасного позашкільного закладу – навчання та виховання дітей з функціональними обмеженнями. «Знедолена природою дитина не повинна знати, що вона малоздібна, що в неї слабкий розум, слабкі сили. Виховання такої дитини повинне бути у сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим», - ці слова В.О.Сухомлинського стали гаслом у роботі для багатьох педагогічних працівників позашкільного навчально-виховного об'єднання. Педагоги ПНВО твердо переконані, що суспільство багато втрачає, якщо певна частина людської спільності не залучена до активного та продуктивного життя. І тому докладають всіх зусиль, щоб діти з обмеженими потребами відчували себе передусім особистостями – неповторними, талановитими, потрібними іншим, мали можливість адаптуватись до звичайного життя та, як і всі працювати на загальну користь нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Гаяш О.В. Співпраця фахівців у інклюзивному навчанні як необхідна передумова

забезпечення корекційної спрямованості педагогічної роботи / О.В. Гаяш // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2015. – № 12. – С. 99-113.

2.ГоцкоГ.І. Особливості організації освітнього процесів умовах реалізації основних засад інклюзивного навчання / Г.І.Гоцко//Інклюзивне навчання в Новій українській школі:Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» (26-27 березня 2018 р., м. Терехів): у 2 ч. / Інститут спеціальної педагогіки НАПН України; упорядн.: Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. – Київ: Інтерсервіс, 2018. – С. 28-30.

3.Даніельс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів.-Львів: Т-во «Надія», 2000.- 255с.

4.Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – С. 56-72.

5.Дубасенюк О.А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки // Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія / За ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 14-47.

6.Елен Р. Даніелс і Кей Стаффорд залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів.- Україна, Львів, товариство «Надія», 2000.- 256 с.

8.Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради,1999, № 28,- с. 230 – 235.

9.Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»// Відомості Верховної Ради, 2006, №2 – 3, - с. 36 – 42.

10.Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 1991, №2, - с. 252 – 258.

11.Колупаєва А. Інноваційні підходи до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку// Науково-методичний журнал. «Нова педагогічна думка». - Рівне, №1. 2004 р.

12.Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272с.:

13.Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник № 4 НДІ інклюзивної освіти / Упорядники: Савчук Л.О., Юхимець І.В. – Рівне: РОШПО, 2013. – 53 с.